

ALS WE HET KWAAD ONTKENNEN, KAN ER OOK GEEN GOEDHEID KOMEN' (DE MORGEN)

Els Dottermans en Frank Focketyn in 'Tien geboden', de opening van het theaterseizoen bij NTGent

Acteur Frank Focketyn kan ze nog moeiteloos opdreunen, Els Dottermans heeft haar geheugen even moeten opfrissen. Bij NTGent spelen ze samen met de jonge acteursploeg Wunderbaum Tien geboden, Johan Simons regisseert.

Het publiek krijgt dit seizoen wel maar vijf geboden te zien. 'Tien geboden samen zou al gauw een voorstelling van acht uur opleveren', zegt Els Dottermans, 'dus brengen we nu de eerste vijf geboden. Volgend seizoen komen de andere vijf aan bod en volgt er ook een marathonvoorstelling.'

De Poolse cineast Krzysztof Kieslowski, bekend van de filmtrilogie Trois couleurs: bleu, blanc, rouge en La double vie de Véronique, brak eind jaren tachtig door met de tv-reeks Dekalog ('Tien geboden'). In tien kortfilms linkte hij telkens een gebod aan het wel en wee van de bewoners in een appartementsblok.

Johan Simons is geïntrigeerd door deze verhalen, waarin lot en menselijke verantwoordelijkheid hand in hand gaan. Twee jaar geleden regisseerde hij in Duitsland Die zehn Gebote bij de Münchner Kammerspiele, nu brengt hij een tweede versie in eigen huis, bij NTGent. Dat had zijn praktische redenen: de geplande operette, Land van de glimlach van Franz Lehár, werd afgelast toen bleek dat Lehárs erfgenamen niet wilden dat er ook maar iets veranderd werd aan het oorspronkelijke werk. Tien geboden kwam in de plaats.

Grauw in Warschau

De voorstelling is geen remake van Simons' Duitse regie, maar volledig nieuw. "In tegenstelling tot de Duitse versie, die veel rationeler was, spelen wij meer op het gevoel", vindt Dottermans. Enkel het decor is hetzelfde als dat van Die zehn Gebote, dus met tl-lampen boven de scène en bijeengesprokkeld meubilair op het podium.

Temidden daarvan ontwikkelen zich de verhalen van de bewoners van een grauw flatgebouw in Warschau. Een vader berekent met de computer dat het ijs dik genoeg is voor zijn zoon om te schaatsen ('Gij zult geen afgoden vereren, maar mij alleen aanbidden en boven alles beminnen'). Een vrouw, zwanger maar niet van haar doodzieke man, vraagt de dokter te beslissen tussen haar man of kind ('Gij zult de naam van de Heer, uw God, niet zonder eerbied gebruiken'). Op kerstavond smeekt een vrouw haar vroegere minnaar om de nacht bij haar door te brengen ('Wees gedachtig dat gij de dag des Heren heiligt'). Een dochter en vader houden er na de dood van de moeder een intieme relatie op na ('Eer uw vader en uw moeder'). En een taxichauffeur wordt vermoord en de dader ter dood veroordeeld ('Gij zult niet doden').

Elk gebod wordt in vraag gesteld. Bijvoorbeeld: is de vader schuldig aan de dood van zijn zoon (die door het ijs zakt)? Of: hoe tegenstrijdig is het om iemand die moordt te veroordelen tot de dood? Op het einde haalt een acteur telkens de spons over het gebod dat in krijt op de achterste scènewand geschreven staat. Letterlijk 'de spons erover'?

"Het is geen uiting van vergiffenis maar van mededogen", vindt Dottermans. "We zitten allemaal in hetzelfde schuitje: de tragedies die de personages meemaken kunnen iedereen overkomen. Een dronken man heeft een kind overreden? Ik heb ook al eens met pinten op achter het stuur gezeten. We staan zo vlug klaar met een oordeel om het kwaad in onszelf niet te moeten zien. Daarnet was ik in zo'n truttenboekje aan het bladeren waarin mensen trots vertellen over hun fantastische interieur. Het zijn bezweringen om het kwaad buiten te houden."

De dame met het hondje

Het is Johan Simons' drijfveer om deze productie te maken: de morele dilemma's waarvoor een mens geplaatst wordt in een maatschappij die zichzelf inkapselt, waarin het ieder voor zich is, waar niemand de barricades opgaat behalve voor zijn eigen belang.

"Het is de mentaliteit die je ziet tijdens de avondspits", zegt Focketyn. "Iedereen handelt volgens het idee 'ik rij naar huis', terwijl het eigenlijk 'we rijden allemaal naar huis' is. Die klik zou al veel verkeersagressie verhelpen."

Dottermans: "Onlangs werd in onze straat een buurtfeest georganiseerd. Eerst was ik argwanend - weer zo'n initiatief om de verzuring tegen te gaan - maar op dat feest verdween mijn cynisme als sneeuw voor de zon. Het is zo simpel. Door goeiedag te zeggen, door te weten wie achter het-dametje-met-het-hondje schuilgaat, gaan de deuren plots open. Dat zijn we verleerd. Ik ben geen geboren optimist, maar heb wel het misschien naïeve geloof dat er evenveel goed is op de wereld als kwaad. Na een tsunami volgt een geldstroom aan hulp. Twee jaar geleden was er de 'bruine vloed' in Antwerpen, maar ik heb nog nooit zo intens in die stad geleefd als vorig jaar met de verkiezingen en de 0110-concerten. Als we het kwaad ontkennen, kan er ook geen goedheid komen."

Goddelijke gevoelens

"Bij de vraag 'Geloof je?' denken mensen aan een brave man met een baard in de hemel", zegt Focketyn. "Ik geloof in goddelijke gevoelens, positieve én negatieve. Daar waar mensen in liefde of in haat samenzijn, daar is God. Je kunt maar stroom maken met positieve en negatieve energie, anders vonkt het niet."

Dottermans is christelijk opgevoed, maar niet gelovig. "In het eerste gebod vraagt de zoon aan zijn vader: 'Geloof je in God?' De vader antwoordt: 'Ik heb een god maar die is voor mezelf. Het is een privégod.' Dat geldt ook voor mij. Er is iets dat me stimuleert om naar andere mensen te kijken en het niet alleen over mezelf te hebben. Dat noem ik een religieus gevoel, je aandacht verleggen van jezelf naar anderen. Kieslowski zei dat zijn Dekalog eigenlijk terug te brengen was tot één gebod: 'Heb uw naaste lief als uzelf'. Waarbij je natuurlijk meteen kan bedenken: er zijn zoveel mensen die zichzelf niet graag zien, wat dan? Dat probeer ik dan ook aan mijn kinderen mee te geven: zelfrespect en vertrouwen. Zodat ze later in staat zijn om autonoom met datzelfde respect en vertrouwen naar andere mensen te kijken."

Volgens Simons mogen weinigen zich nog geroepen voelen om op de barricaden te klimmen, de 'Vlaamse' NTGent-acteurs deden het enkele maanden geleden wél. In een open brief klaagden ze het "moddergooien" naar hun Nederlandse collega-acteurs aan (DM 27/6). Ook Dottermans en Focketyn ondertekenden de brief.

"De Vlaamse kortzichtigheid waarmee gesproken werd over die 'Hollandse invasie' bij NTGent heeft me erg geraakt", zegt Focketyn. "Ik vind het beschamend hoe mensen die hun hart en ziel in dit huis leggen door sommigen zo 'dankbaar' onthaald worden", sneert hij.

Dottermans: "Je kunt niet genoeg benadrukken wat nationalistische oprispingen aanrichten. Hoe fout het is om als Bart De Wever in hokjes te denken. Het is vreemd hoe Vlaanderen op twee stromen drijft: groot-Europees denken en tegelijk dat lapje Vlaanderen afschermen. Die discussie toont zich ook in het theater, maar op die energie van twee stromen moet je leven. Frank zei het al: het positieve heeft het negatieve nodig. Dus laat de criticasters maar komen."

Jonge wolven

Tijdens de doorloop van het tweede gebod staat Dottermans met een skistok als micro te shaken op 'Dag vreemde man' van Ann Christy. Voor haar ogen ontrolt zich intussen de drama van de vrouw (actrice Marleen Scholten) die zwanger is van haar minnaar. Haar man (Focketyn) zit spastisch in een stoel.

Hevige emoties gaan hand in hand met afstand in deze inscenering van Tien geboden. Net als in zijn toneelbewerking van Houellebecqs roman Platform past Simons een mix van spreekstijlen toe. Er wordt geschakeld tussen directe en indirecte rede, en tussen spelen en vertellen. Daarbij vloeien rollen over van de ene acteur naar de andere.

Focketyn en Dottermans spelen voor het eerst samen met het jonge collectief Wunderbaum (Walter Bart, Wine Dierickx, Matijs Jansen, Marleen Scholten en Maartje Remmers) en de jonge acteur Oscar Van Rompay. Plots zijn zij de 'oudere acteurs'.

"Dat voelt heerlijk, echt waar!" lacht Dottermans. "Het ontroert me ook omdat ik zie hoe die jonge acteurs dezelfde gevechten leveren als ik vroeger. Zo moet Maartje als ex-minnares in het derde gebod een enorme emotionaliteit aan de dag leggen. Dan zie ik haar zwoegend alle kanten van zichzelf opzoeken, tot ze rood ziet. Bij mij ligt de uitdaging niet zozeer meer in het spelen - de emoties liggen klaar onder mijn huid - maar in het zoeken van de juiste concentratie. Het 'openzetten van de poriën' noemt Johan dat, waarbij je naar de essentie gaat zonder er zichtbaar naar te streven. Diep gaan zonder dat iedereen denkt: 'Amai, die is aan het acteren zie!', dat is de nieuwe sport die ik wil beoefenen. (lacht) Eigenlijk ben ik lui."

"Wunderbaum geeft ons energie, ik voel me soms net afgestudeerd en zo heb ik het graag", voegt Focketyn er aan toe. "Die gasten zijn ijzersterke acteurs die zichzelf in vraag stellen met een open geest. Kritisch maar

constructief, dat is een zeldzaamheid. ik heb genoeg producties meegemaakt waar veel geblaat bij te pas kwam en weinig wol. Wunderbaum heeft veel wol."

Els Dottermans:

De tragedies die de personages meemaken kunnen iedereen overkomen. Een dronken man heeft een kind overreden? Ik heb ook al eens met pinten op achter het stuur gezeten.

Frank Focketyn:

De jonge, ijzersterke acteurs van Wunderbaum geven ons energie. Ik voel me soms net afgestudeerd en zo heb ik het graag.

Frank Focketyn: 'De Vlaamse kortzichtigheid waarmee gesproken werd over de 'Hollandse invasie' bij NTGent heeft me erg geraakt.' Els Dottermans: 'Je kunt niet genoeg benadrukken wat nationalistische oprispingen aanrichten. Hoe fout het is om als Bart De Wever in hokjes te denken.'

Liv Laveyne, De Morgen (06-09-2007)

DE SFEER VAN CARNAVAL BIJ DE OCHTENDLIJKE SCHOONMAAK (DE MORGEN)

Knullige brillen, bloemenjurken, gorillamaskers: een hele kleerkast trekt Johan Simons open om Tien geboden geen remake te laten zijn van zijn eerdere Duitse versie. Die pathetiek is wennen, maar drijft de voorstelling naar een sterk tweede deel.

Na tweeënhalve uur is het slotbeeld het soberst, maar het raakt wel het diepst. Vluchtig raapt Els Dottermans als moeder de schillen samen van de sinaasappel die haar zoon Jacek (Oscar Van Rompay) net heeft opgegeten, en stopt ze in een banaal plastic zakje. Hij staat naast haar, een zwarte zak over zijn hoofd. Terechtgesteld. Dood.

Onder zachte orgelmuziek heeft de moeder enkel nog die schamele sporen van zijn leven om zich toe te verhouden.

De vijf eerste verhaaltjes uit Krzysztof Kieslowski's bekende filmserie Dekalog zijn allemaal bedrieglijk dagelijkse schetsen van moeten omgaan met de onontkoombaarheid van de dood. Computerwiskundige Krzysztof Pavel gelooft zich daartegen te kunnen verzetten met harde cijfers, maar ziet zijn kind toch door het ijs breken. Dorothea dreigt dan weer haar terminale man te verliezen en wil abortus plegen op zijn onechte zoon in haar buik. Kleine mensen, grote thema's.

Waarschijnlijk zijn daarom de tien geboden ooit ontstaan: regels om je toch ergens aan te kunnen vastklampen. Sommige personages zoeken het in wetenschappelijke of juridische schema's, de beul van Jacek in de punctuele voorschriften voor zijn job. Zo maken mensen systemen, maar systemen maken daarom nog geen mensen. Dekalog gaat over wat aan al die wetten ontglipt. Over waar systemen niet sluiten.

Bellen blazen in de verbeelding

Van een film theater maken is niet anders: het is bellen blazen in de verbeelding, lege gaten laten tussen de vertelling en het beeld erbij. Zehn Gebote, Simons' eerdere Kieslowskibewerking voor de Münchner Kammerspiele, liet daarvoor alle ruimte. De melancholische werking van de verhalen stak de neus aan het venster dat de acteurs langzaam in je fantasie opbouwden met zachte woorden.

Tien geboden zoekt een ander contrast. Kostuums uit de jaren vijftig, pumpy smartlappen en een spel dat soms bewust met de karikatuur flirt wisselen de verstilte pijnpunten in het scenario af. De som doet denken aan Miranda Judy's film Me and You and Everybody We Know of de sfeer van carnaval bij de ochtendlijke

schoonmaak. Dottermans die Ann Christy bekt met een skistok, Frank Focketyn die zijn laconieke mistroostigheid opdrijft: het moet surreële tegenbeelden geven, maar zorgt juist voor te veel overspannen illustratie.

Pas vanaf deel drie ('Wees indachtig dat gij de dag des Heren heiligt') gaat Simons' verrassende stijloefening echt werken als verdubbelde tristesse, op de vleugels van Maartje Remmers' nukkige Eva, die een ex-geliefde bij zijn familie wegvoert op kerstavond. Als ze samen op J'aime, j'aime la vie door de nachtelijke straten scheuren, krijgen Simons' filmische interludia ineens inhoud. Het worden uitbarstingen van het binnenleven dat in Dekalog zo'n grote rol speelt achter de intimistische façades van de personages.

Sterke slotrit eindigt in surplace

Op die drive rijdt Tien geboden na de pauze een veel sterkere slotrit, eindigend in de indringende 'surplace' van Jaceks terechtstelling. De verdediging van zijn advocaat (Matijs Jansen) vat het allemaal mooi samen. "De wet dient de natuur te verbeteren en onze onderlinge relaties te reguleren. Wie we zijn, zie je aan hoe we er tegen indruisen." Tien geboden verzoent je met de menselijkheid van die breuken, omdat het systeem nu eenmaal niet het hele grote leven vangt. Voor dat vangnet dient veeleer het theater.

Kostuums uit de jaren vijftig, 'pumpy' smartlappen en een spel dat soms bewust met de karikatuur flirt wisselen de verstilde pijnpunten in het scenario af

De filmische interludia krijgen op het einde pas inhoud. Het worden uitbarstingen van wat er zich achter de intimistische façades van de personages afspeelt.

Wouter Hillaert, De Morgen - 10/09/07

GODSDIENST HOT IN THEATERLAND (GAVA)

Het NTGent opende vrijdag als eerste van de drie grote stadsgezelschappen het nieuwe seizoen. Regisseur Johan Simons koos voor een bewerking van Dekalog (De tien geboden) van de Poolse filmregisseur Kieslowski. De theaterversie is lichter, luchtiger én tegelijk complexer dan de film. Frank Focketyn en Els Dottermans zijn de motor in deze openingsvoorstelling.

Het fenomeen is vorig theaterseizoen doorgebroken. Theatermakers die bezig zijn met religiositeit en hoe godsdienst in te passen in de samenleving. Wayn Traub en Sidi Larbi Cherkaoui van Het Toneelhuis en cultregisseur Romeo Castellucci probeerden van toneel een eredienst voor de moderne mens te maken. Op het theaterfestival van Edinburg nam een echte priester de biecht af van festivalgangers. NTGentleider Johan Simons baseert zich voor zijn Tien geboden op Dekalog, de in 1989 uitgebrachte film van Kieslowski. Daarin zie je hoe in de nadagen van het communisme mensen hun leven opnieuw een morele structuur proberen geven. Aan de hand van die tien geboden. Simons concentreert zich op de eerste vijf verhalen van Dekalog. In het eerste gebod speelt Frank Focketyn een wiskundige. Hij adoreert de wetenschap die, zo gelooft hij, de ultieme verklaring van de werkelijkheid zal bieden. Hij heeft een computerprogramma geschreven waarmee hij de dikte van het ijs kan bepalen, maar als zoonlief wil gaan schaatsen blijkt de controle geen garantie te bieden. Onder een theaterhemel die bezaaid is met neonlampen en oude meubeltjes zal zich een tragedie voltrekken. Focketyn acteert ingetogen, soms vanuit een tragische onwetendheid, soms vanuit het besef van wat zal komen. Het tot de essentie herleide verhaal is pijnlijk efficiënt gebracht, een ongemakkelijke bespiegeling over de grenzen van de rede.

Geen middel wordt ongebruikt gelaten om de vijf complexe verhalen op een frisse manier te spelen. Een verteller geeft op een afstandelijke manier commentaar. Vertelperspectieven worden omgedraaid. Sommige scènes refereren aan filmscènes. In het derde gebod wordt de ondervraging van Sharon Stone in Basic Instinct op expliciete manier geciteerd. Dreigt de voorstelling te lang in dezelfde toon voort te kabbelen, dan mag Els Dottermans op de tafel kruipen en uitzinnig uitgedost dansen. Het grappige is dat die momenten van extatische explosie in de voorstelling passen. Het is de kortstondige roes die de absurditeit en de eindigheid van het leven draaglijk maken.

Elk verhaal eindigt met het letterlijk uitwissen van het gebod dat in krijt op de achterwand van de theaterzaal geschreven staat. Maar zijn die tien geboden al niet uitgewist, zoals Simons lijkt te suggereren? Volgend jaar weten we meer. Dan regisseert de theatermaker de andere vijf geboden uit Dekalog.

GIJ ZULT ALLE THEATERHOEKEN VERKENNEN (DE MORGEN)

Tussen 'me(d)eleven' en bekijken, dat is de plek van het publiek bij Tien geboden, een regie van Johan Simons gebaseerd op de Dekalog van de Poolse cineast Kieslowski.

Vlak bij de schouwburg van NTGent ligt de Sint-Baafskathedraal met het wereldberoemde Lam Gods. Het schilderij van de broers Van Eyck stelt een lam centraal, symbool voor Jezus die zijn leven offert om de mens van zijn zonden te verlossen. Mensen van allerlei slag troepen samen op dit veelluik om het schouwspel te aanschouwen, net als bij Tien geboden tussen 'me(d)eleven' en bekijken.

De Pool Kieslowski maakte een tv-serie bestaande uit tien kortfilms waarin telkens een gebod gelinkt wordt aan het wel en vooral wee van de bewoners in een grijs flatgebouw. Johan Simons baseerde zich daarop en bracht vorig seizoen in het NTGent de eerste vijf geboden, ditmaal komen de volgende vijf aan bod.

Mens tussen aanhalingstekens

Zo ingetogen als Tien geboden: deel 1 eindigde met de executie van een moordenaar verteld door de ogen van zijn moeder ('Gij zult niet doden'), zo dolkomisch eindigt 'Tien geboden: deel 2' wanneer twee broers de benen van onder hun lijf rennen om met een zeldzame postzegel hun geldhonger te stillen. ('Gij zult niets begeren wat u naaste toebehoort'). Die diversiteit, het gamma aan tonaliteiten, is tekenend voor deze voorstelling, waarmee NTGent zijn eigen elfde gebod creëert: 'Gij zult alle hoeken van het theater zien.' Van het acteer spel, van de theatterruimte en van de vertelling.

Op de achterwand staan in krijt de vijf geboden. De scène is net als in deel 1 een kringloopwinkel van oud meubilair. Net als de personages vol schrammen en blutsen. Ongenadig zichtbaar gemaakt door het tl-licht dat schijnt over acteurs en publiek.

Simons laat zijn diverse cast, de jonge wolven van Wunderbaum naast 'oudere' rotten Els Dottermans en Frank Fockety, alle registers opentrekken: van dwingende zwijgende aanwezigheid tot melodrama en slapstick. Hij laat zijn acteurs daarbij soms gevaarlijk aanschuren tegen wat we bij andere gelegenheden slecht over-the-topspel zouden noemen, maar het is de verdienste van de acteurs dat dit nergens leidt tot karikaturen, wél tot hyperrealisme en als dusdanig tot extreme herkenbaarheid bij de toeschouwer.

Vormden in het eerste deel de muzikale intermezzi het bindende element met het publiek, dan is die rol ditmaal weggelegd voor de theatterruimte zelf en de wijze waarop die wordt bespeeld. Acteurs wringen zich tussen het publiek in als aandachtige toehoorders van een lezing of lopen verontrust de zaal in en uit op zoek naar het kleine meisje dat gekidnapt werd tijdens een bezoek aan het theater en maken zo de brug tussen fictie en realiteit.

Die vermenging zet zich ook door in de vertelling. De acteurs schakelen tussen directe en indirecte rede, tussen spelen en vertellen en zetten zo ook de mens in zijn dagelijkse 'zeggen' en daadwerkelijke 'doen' tussen aanhalingstekens. Wie het eerste deel zag, merkt hoe in de Tien geboden verhaallijnen elkaar kruisen, wat maakt dat je als toeschouwer je eigen linken legt en zo ook de hoeken van je verbeelding verkent. Tien geboden, dat ook als zes uur durende marathonversie wordt opgevoerd, laat door de verscheidenheid een eenheid zien en dat is de rijkdom van dit theater.

De Morgen (B), Liv Laveyne (22/01/2009)